

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۹۲۶ء - ۱۳۸۴ھ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه تربیت معلم آذربایجان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد
رشته زبان و ادبیات فارسی

انعکاس حکایات کلیله و دمنه در ادبیات فارسی تا عصر صفوی

استاد راهنما:

دکتر رحمان مشتاق مهر

استاد مشاور:

دکتر سعید الله قره بگلو

پژوهشگر:

رقیه رجبی قاضی کندی

۱۳۸۹/۸/۱

۱۳۸۹/۴

تبریز / ایران

۱۴۴۸۱۳

کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز
تبریز

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
 دانشگاه تربیت معلم آذربایجان
 اداره کل تحصیلات تکمیلی

"به نام خدا"

صورتحلیسه نتیجه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

طبق درخواست شماره ۲۰۲۹... رجبی... مورخ ۹/۹/۸۹... تحصیلات تکمیلی دانشکده...
 و مجوز شماره ۱۸۱۰/۱۷۰۱ مورخ ۱۰/۱۰/۸۹... تحصیلات تکمیلی دانشگاه، جلسه دفاع از پایان نامه
 کارشناسی ارشد آقای/خانم... در رشته... به شماره دانشجویی...
 در رشته... گرایش...
 تحت عنوان: ...
 به ارزش ۴۰... واحد در ساعت ۹... مورخ ۱۶/۱۰/۸۹... در حضور هیئت داوران مرکب از:

امضاء

۱- اسناد یا اساتید راهنما دکتر جهانستان مهر

امضاء

۲- استاد یا اساتید مشاور دکتر سعید الله قره طبر

امضاء

۳- عضو هیئت داوران دکتر احمد طوی

امضاء

۴- عضو هیئت داوران

امضاء

۵- نماینده اداره کل تحصیلات تکمیلی در گروه دکتر سوسن زای

برگزار شد و با درجه عالی... نمره ۱۹٫۵... ارزشیابی گردید.

۱۳۸۹/۸/۶

رئیس دانشکده

مدیر گروه آموزشی

امضاء

 ۲۰/۴/۸۹

امضاء

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه تربیت معلم آذربایجان
اداره کل تحصیلات تکمیلی

« به نام خدا »

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم / آقای فدیه حبی قاضی کنزی
تحت عنوان الذکاء حکایات کلمه ورد در آذربایجان - فارسی - عصر سلجوقی
را از نظر شکل و محتوا بررسی نموده، پذیرش آن را جهت نیل به درجه کارشناسی ارشد مورد تأیید قرار دادند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما:	عبدالله بیگلری	دانشیار	
۲. استاد مشاور:	سید فرهاد	استادیار	
۳. استاد ناظر:	اسمه علی	دانشیار	
۴. استاد ناظر:			

۵. نماینده اداره تحصیلات تکمیلی:
دکتر یحیی آس زای
از طرف صدرت
۲۷ شهریور ۸۹

باشد اندر صورت هر قصه ای

خرده بینان راز معنی حصه ای

(جای، سلطان و ابسال)

الحکمه وضالّه المؤمن، فخذ الحکمه ولو من اهل النفاق.

حکمت گمشده مؤمن است، حکمت را فرا گیر، هر چند از منافقان باشد.

(نسخ البلاغ، حکمت ۸۰)

فهرست مطالب

یک	چکیده.....
ا	پیشگفتار.....
۱	مقدمه.....
۲	۱- پیدایش افسانه.....
۳	۱- ۱- معنای لغوی افسانه.....
۳	۱- ۲- تفاوت افسانه با اسطوره و قصه.....
۴	۱- ۳- افسانه تمثیلی.....
۵	۱- ۴- ریشه افسانه و حکایت.....
۷	۲- کلیله و دمنه.....
۷	۲- ۱- علت اشتهار کتاب به کلیله و دمنه.....
۸	۲- ۲- اصل و منشأ.....
۹	۲- ۲- ۱- اشتراکات فرهنگی ایران و هند.....
۱۱	۲- ۳- منابع کلیله و دمنه.....
۱۱	۲- ۳- ۱- پنجه تتره.....
۱۵	۲- ۳- ۱- ۱- ترجمه های فارسی.....
۱۵	۲- ۳- ۱- ۱- ۱- پنجاکیانه یا پنج داستان.....
۱۷	۲- ۳- ۱- ۱- ۲- پنجاتترا.....
۲۴	۲- ۳- ۲- مهابهاراتا.....
۲۶	۲- ۴- ترجمه های کلیله و دمنه.....

- ۲۷ ۱-۴-۲ ترجمه پهلوی
- ۳۰ ۲-۴-۲ ترجمه های سریانی
- ۳۰ ۱-۲-۴-۲ ترجمه قدیم سریانی
- ۳۱ ۲-۲-۴-۲ ترجمه سریانی جدید
- ۳۲ ۳-۲-۴-۲ آخرین ترجمه سریانی
- ۳۲ ۴-۲-۴-۲ ترجمه عربی
- ۳۴ ۵-۲-۴-۲ ترجمه های دیگر عربی
- ۳۵ ۶-۲-۴-۲ ترجمه های منظوم عربی
- ۳۶ ۷-۲-۴-۲ تقلیدها از کلیله و دمنه به عربی
- ۳۷ ۳-۴-۲ ترجمه های فارسی
- ۳۷ ۱-۳-۴-۲ ترجمه مشهور فارسی و ترجمه منظوم رودکی
- ۳۹ ۲-۳-۴-۲ ترجمه ابوالمعالی نصرالله منشی
- ۴۱ ۳-۳-۴-۲ ترجمه عبدالله البخاری
- ۴۳ ۴-۴-۲ ترجمه های دیگر
- ۴۳ ۱-۴-۴-۲ ترجمه عبری منسوب به رین جونل
- ۴۳ ۲-۴-۴-۲ ترجمه یعقوب بن الیازار
- ۴۳ ۳-۴-۴-۲ ترجمه لاتینی
- ۴۴ ۴-۴-۴-۲ ترجمه یونانی
- ۴۴ ۵-۴-۲ دیگر ترجمه ها
- ۴۵ ۶-۴-۲ ترجمه های ترکی
- ۴۶ نمودار (۱) تحریرها

۴۷	نمودار (۲) ترجمه ها
۴۸	۲- ۵ باب های کلیله و دمنه
۵۱	۳- قصه گویی از زبان حیوانات
۵۳	۴- راهیابی کلیله و دمنه به ادب جهان
۶۱	فصل اول: آثار مشابه و تقلیدها، تحریرها و تهذیب ها
۶۲	۱- آثار مشابه و تقلیدها
۶۲	۱- ۱- سندبادنامه
۶۳	۱- ۲- روضه العقول
۶۷	۱- ۳- مرزبان نامه
۷۰	۱- ۴- دیگر آثاری که از کلیله تأثیر پذیرفته اند
۷۲	۲- تحریرها و تهذیب ها
۷۲	۲- ۱- آثار منثور
۷۲	۲- ۱- ۱- انوار سهیلی
۸۲	۲- ۱- ۲- عیاردانش
۹۰	۲- ۱- ۳- نگار دانش
۹۱	۲- ۱- ۴- اخلاق اساسی
۹۱	۲- ۲- آثار منظوم
۹۱	۲- ۲- ۱- کلیله و دمنه قانعی طوسی
۹۲	۲- ۲- ۲- کلیله و دمنه منظوم
۹۲	۲- ۲- ۳- کلیله و دمنه منظوم
۹۲	۲- ۲- ۴- گلشن آرا

۹۲ ۲-۲-۵ شکرستان
۹۲ ۲-۲-۶ رای و برهمن
۹۳ ۲-۲-۷ کليلة و دمنه منظوم يا پيمانه پند
۹۴ فصل دوّم: انعكاس داستانهای کليلة و دمنه در ادبیات فارسی
۹۵ باب اول: برزویه طیب
۹۵ * داستانهای فرعی این باب
۹۵ ۱- افسانه شولم
۹۵ انعكاس این داستان در ادب فارسی
۹۶ ۲- بازرگان و مرد چنگی
۹۶ انعكاس این داستان در ادب فارسی
۹۷ ۳- سگ حریص
۹۷ انعكاس این داستان در ادب فارسی
۹۷ ۴- گریختن مرد از پیش شتر مست
۹۹ انعكاس این داستان در ادب فارسی
۹۹ ۴- ۱ آثار منظوم
۱۰۰ ۴- ۲ آثار مثنوی
۱۰۱ باب دوّم: شیر و گاو
۱۰۳ ۱- شخصیت ها
۱۰۳ ۲- نمادها
۱۰۷ ۳- انعكاس این داستان در ادب فارسی
۱۰۷ ۳- ۱ ترسیدن شیر از صدای گاو

- ۱۰۸ ۳-۲ کشتن شیر، گاو را
- ۱۰۹ ۳-۳ سعایتِ دمنه و عاقبتِ شریرِ نَمَام
- ۱۱۱ ۳-۴ بازیِ لفظی با «شیر و گاو» و صورِ فلکی
- ۱۱۳ ۳-۵ نزاع و جدالِ شیر و گاو
- ۱۱۴ ۳-۶ ایهام به داستان شیر و گاو
- ۱۱۶ ۴- داستانهای فرعی این باب
- ۱۱۶ ۴-۱ بوزینه و درودگری
- ۱۱۶ انعکاسِ این داستان در ادبِ فارسی
- ۱۱۶ ۴-۲ روباه و طبل
- ۱۱۶ انعکاسِ این داستان در ادبِ فارسی
- ۱۱۶ ۴-۲-۱ آثار منظوم
- ۱۱۷ ۴-۲-۲ آثار مثنوی
- ۱۱۸ ۴-۳ زاهد و کسوتِ فاخر
- ۱۱۹ انعکاسِ این داستان در ادبِ فارسی
- ۱۱۹ ۴-۴ زاغ و مار
- ۱۲۰ انعکاسِ این داستان در ادبِ فارسی
- ۱۲۰ ۴-۴-۱ آثار منظوم
- ۱۲۰ ۴-۴-۲ آثار مثنوی
- ۱۲۰ ۴-۴-آ: ماهی خوار و پنج پایک
- ۱۲۱ انعکاسِ این داستان در ادبِ فارسی
- ۱۲۲ ۴-۵ شیر و خرگوش

- ۱۲۳ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۲۷ ۴ - ۶ سه ماهی و آبگیر
- ۱۲۷ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۲۷ ۴ - ۶ - ۱ آثار منظوم
- ۱۲۸ ۴ - ۶ - ۲ آثار منثور
- ۱۲۸ ۴ - ۷ بط و روشنایی ستاره
- ۱۲۸ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۲۹ ۴ - ۸ اشتر و شیر و زاغ و گرگ و شغال
- ۱۳۱ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۱ ۴ - ۹ طیطوی و وکیل دریا
- ۱۳۲ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۲ ۴ - ۹ - آ: دو بط و باخه
- ۱۳۲ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۳ ۴ - ۱۰ بوزنگان و کرم شبتاب
- ۱۳۴ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۴ ۴ - ۱۱ دو شریک دانا و نادان
- ۱۳۵ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۵ ۴ - ۱۱ - آ: غوک و راسو
- ۱۳۵ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۵ ۴ - ۱۲ موشان آهن خور
- ۱۳۶ انعکاس این داستان در ادب فارسی

- ۱۳۷ باب سوّم: بازجستِ کارِ دمنه
- ۱۳۷ * داستانهای فرعی این باب
- ۱۳۷ ۱ - زنِ بازرگان و نقّاش
- ۱۳۷ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۸ ۲ - طیب نادان و ادعای طبابت
- ۱۳۸ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۳۸ ۳ - زنِ بازرگان و غلامِ بی حفاظ
- ۱۳۹ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۴۱ باب چهارم: دوستی کبوتر و زاغ و موش و باخه و آهو
- ۱۴۲ ۱ - شخصیت ها
- ۱۴۳ ۲ - نمادها
- ۱۴۴ ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۴۴ ۴ - داستانهای فرعی این باب
- ۱۴۴ ۴ - ۱ سرگذشت های موش
- ۱۴۵ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۴۵ ۴ - ۱ - ۱: عوض کردنِ کنجِدِ بخته کرده بکنجدِ با پوست
- ۱۴۵ ۴ - ۱ - ۱: ۱ گرگی که به زه کمان قناعت کرد
- ۱۴۶ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۴۷ باب پنجم: بوف و زاغ
- ۱۴۸ ۱ - شخصیت ها
- ۱۴۸ ۲ - نمادها

- ۱۴۹ ۳- انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۴۹ ۳- ۱ آثار منظوم
- ۱۵۰ ۳- ۲ آثار مثنوی
- ۱۵۱ ۴- داستانهای فرعی این باب
- ۱۵۱ ۴- ۱ آغاز دشمنی زاغان و بومان
- ۱۵۱ ۴- ۱- ۱ رسالت خرگوش از ماه
- ۱۵۲ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۳ ۴- ۱- ۱: آ: گربه روزه دار و خرگوش و کبک انجیر
- ۱۵۳ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۵ ۴- ۲ زاهد و گوسفند قربانی
- ۱۵۵ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۶ ۴- ۳ بازرگان زشت روی و همسر زیبا رویش
- ۱۵۶ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۶ ۴- ۴ زاهد و دیو و دزد
- ۱۵۶ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۶ ۴- ۵ زن نابکار درودگر
- ۱۵۷ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۷ ۴- ۶ موشی که با دعای زاهد، دختر شد
- ۱۵۷ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۵۸ ۴- ۷ مار پیر و ملک غوکان
- ۱۵۹ باب ششم: بوزینه و باخه

- ۱ - شخصیت ها ۱۶۰
- ۲ - نمادها ۱۶۰
- ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی ۱۶۰
- ۳ - ۱ آثار منظوم ۱۶۰
- ۳ - ۲ آثار مثنوی ۱۶۱
- ۴ - داستان فرعی این باب ۱۶۱
- ۴ - ۱ شیر گر گرفته و روباه و خر ۱۶۱
- انعکاس این داستان در ادب فارسی ۱۶۲
- باب هفتم: زاهد و راسو ۱۶۶
- ۱ - شخصیت ها ۱۶۶
- ۲ - نمادها ۱۶۶
- ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی ۱۶۶
- ۳ - ۱ آثار منظوم ۱۶۶
- ۳ - ۲ آثار مثنوی ۱۶۷
- ۴ - داستان فرعی این باب ۱۶۸
- ۴ - ۱ پارسا مرد خیالباف ۱۶۸
- انعکاس این داستان در ادب فارسی ۱۶۸
- باب هشتم: گربه و موش ۱۶۹
- ۱ - شخصیت ها ۱۶۹
- ۲ - نمادها ۱۷۰
- ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی ۱۷۰

- ۱۷۰ ۳ - ۱ آثار منظوم
- ۱۷۰ ۳ - ۲ آثار منثور
- ۱۷۲ باب نهم: پادشاه و فنزه
- ۱۷۲ ۱ - شخصیت ها
- ۱۷۲ ۲ - نمادها
- ۱۷۳ ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۷۳ ۴ - داستان فرعی این باب
- ۱۷۳ ۴ - ۱ زال و مهستی
- ۱۷۴ باب دهم: شیر و شغال
- ۱۷۵ ۱ - شخصیت ها
- ۱۷۵ ۲ - نمادها
- ۱۷۶ ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۷۷ باب یازدهم: تیر انداز و ماده شیر
- ۱۷۷ ۱ - شخصیت ها
- ۱۷۷ ۲ - نمادها
- ۱۷۷ ۳ - انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۷۸ باب دوازدهم: زاهد و مهمان او
- ۱۷۸ * داستان فرعی این باب
- ۱۷۸ ۱ - زاغی که روش کبک رفت
- ۱۷۸ انعکاس این داستان در ادب فارسی
- ۱۸۲ باب سیزدهم: پادشاه و برهمنان

۱۸۳	۱- شخصیت ها
۱۸۳	۲- نمادها
۱۸۴	۳- انعکاس این داستان در ادب فارسی
۱۸۴	۳- ۱ آثار منظوم
۱۸۵	۳- ۲ آثار مثنوی
۱۸۵	۴- داستان فرعی این باب
۱۸۵	۴- ۱ دانه جمع کردن کبوتر نر و ماده
۱۸۵	انعکاس این داستان در ادب فارسی
۱۸۷	باب چهاردهم: زرگر و سیاح
۱۸۷	۱- شخصیت ها
۱۸۸	۲- نمادها
۱۸۸	۳- انعکاس این داستان در ادب فارسی
۱۸۹	باب پانزدهم: شاهزاده و یاران او
۱۹۰	۱- شخصیت ها
۱۹۰	۲- نمادها
۱۹۰	۳- انعکاس این داستان در ادب فارسی
۱۹۰	۴- داستان فرعی این باب
۱۹۰	۴- ۱ مردی که دوطوطی را آزاد کرد
۱۹۲	آمار کلی
۱۹۵	فصل سوم: حکمت ها و اصطلاحات خاص
۱۹۶	۱- حکمت ها

- ۱- ۱- توصیه به دور بودن از بارگاه شاهان ۱۹۶
- ۱- ۱- ۱ آثار منظوم ۱۹۶
- ۱- ۱- ۲ آثار مشور ۱۹۷
- ۱- ۲- تشبیه دنیا به چاه ۱۹۷
- ۱- ۲- ۱ آثار منظوم ۱۹۷
- ۱- ۲- ۲ آثار مشور ۱۹۸
- ۱- ۳- اشاره به ادیان و مذاهب گوناگون ۱۹۹
- ۱- ۳- ۱ آثار منظوم ۱۹۹
- ۱- ۳- ۲ آثار مشور ۲۰۰
- ۲- اصطلاحات خاص ۲۰۰
- * اعتقاد به درخت (گیاه) جاودانگی ۲۰۲
- فهرست منابع ۲۰۴

چکیده:

«کلیله و دمنه»، اثری است که پس از کتب مقدّس، بیش از سایر آثار مورد توجه واقع شده و دارای سیر تاریخی جالب توجهی است. این کتاب که درخشش خود در ادب جهانی را، مدیون ایرانیان است، در ادبیات درباری و عامیانه آن تأثیرات فراوانی به جا گذاشته و آثار بی شماری به تقلید از سبک و شیوه آن به وجود آمده است.

این اثر «دانایی عملی» که حاوی آموزه های حکمی، سیاسی، اجتماعی و فردی است، در طول قرون دستخوش تحولات فراوان گشته، ولی اساس آموزه های خود را که در قالب حکایتهای زنجیره ای تودرتو بیان شده، حفظ کرده است. این شیوه بیان، مورد پسند و اقتباس بزرگان ادب جهان قرار گرفت. و هریک موفق ترین آثار خود را به این سبک، خلق کردند. اگر بخواهیم در ادب فارسی نمونه ای موفق معرفی کنیم، «مثنوی معنوی مولانا» بارزترین اثر خواهد بود.

بازتاب داستانهای این اثر، در ادب فارسی نیز، بسیار گسترده بوده و انعکاس ها در دو دوره قبل از ترجمه «ابوالمعالی» و پس از آن قابل توجه است. بازتاب های پیش از قرن ششم، یا مستقیماً تحت تأثیر ترجمه عربی «ابن مقفع» بوده و یا این که ترجمه منظوم «رودکی» نیز در آن دخیل بوده است. اما پس از قرن شش، و ترجمه درخشان «نصرالله منشی» داستان ها به گونه ای برجسته تر در آثار بزرگان فارسی نمود. پیدا کرده و علاوه بر تأثیر مستقیم داستان ها، سخنان حکمت آمیز و برخی اصطلاحات و تعبیرها نیز، بر اساس همین ترجمه در ادبیات فارسی معمول گشته است.

نتایج حاصل آمده، بیانگر این نکته است که سهم «شعر فارسی» در بازتاب داستانها، بیش از «نثر» بوده؛ زیرا اکثر شواهد یافت شده، مربوط به آثار منظوم است. انعکاس ها در آثار «مثنوی» به گونه ای متفاوت صورت گرفته؛ بدین ترتیب که نویسندگان تلاش کرده اند اثری به سبک و ساختار «کلیله» به وجود آورند و داستانهایی نو در قالبی نو، خلق کنند و یا به گمان ارزشمندتر کردن اثر، تحریرهایی نو از روی آن بنگارند. بررسی همه جانبه این آثار، روشن می سازد که آنها نه تنها از نظر ارزشمندی به پای «کلیله و دمنه» نمی رسند، بلکه داستانهایی که نقل کرده اند، دارای چارچوبی ضعیف تر و در نتیجه، پایانی بی ارزش است؛ که در برخی موارد با عقاید خرافی پس از حمله مغول نیز آمیختگی پیدا کرده اند.

کلمات کلیدی: کلیله و دمنه، فابل، ادبیات فارسی، آثار منظوم و مثنوی فارسی.

پیشگفتار

در ادبیات فارسی، تحقیقات چندانی در خصوص «کلیله و دمنه»، صورت نگرفته و تنها اثری که به طور همه جانبه و کامل درباره آن نگاشته شده، اثر گرانقدر «درباره کلیله و دمنه»، تألیف مرحوم دکتر «محمد جعفر محجوب» است. پس از آن می توان به برخی از پایان نامه های دانشجویی مثل «تأملی در داستانهای کلیله و دمنه با نگاهی به فابل، رمان و اسطوره» که در دانشگاه علامه طباطبایی، به وسیله «محمد مراد ایرانی»، به راهنمایی «محمد مراد تمیم داری» در سال ۱۳۷۴ صورت گرفته و نیز پایان نامه ای با عنوان «مقایسه و تأثیرات مرزبان نامه از کلیله» که در دانشگاه تبریز، به همت «علی عبدالله زاده» و به راهنمایی «خلیل حدیدی» در سال ۱۳۷۵ نگاشته شده، اشاره کرد. گویا در دانشگاه آزاد اسلامی تبریز هم پایان نامه ای درباره «فابل» و «کلیله» کار شده است.

«برزوی طیب و منشأ کلیله و دمنه» از دیگر آثار گرانقدری است که به وسیله «دوبلوا فرانسوا» تألیف و با ترجمه دکتر «صادق سجادی» به چاپ رسیده است. علاوه بر این دو اثر با ارزش «محجوب» و «دوبلوا فرانسوا» که به صورت مستقیم درباره «کلیله و دمنه» به وجود آمده اند، کتابی که در این زمینه نگاشته شده باشد، به چشم نمی خورد. بدین ترتیب تحقیقی در ارتباط با موضوع این رساله، یافت نشد. و از آنجا که «کلیله و دمنه» تأثیری محسوس نه تنها در ادب فارسی، بلکه کل جهان داشته، جای خالی چنین تحقیقی احساس می شد. این موضوع، عزم نگارنده را در انجام این کار راسخ تر کرد تا با تمام ضعف هایی که در این حیطة داشت، مبادرت به این امر نماید.

در نگارش این رساله، تلاش شده بازتاب تک تک داستانهای «کلیله و دمنه» مورد بررسی قرارگیرد و میزان انعکاس آنها در ادب فارسی، مشخص گردد. برای همین منظور دیوان های شعری، مثنوی ها و برخی از آثار مشهور تا عصر صفوی که در ادبیات فارسی متمرکز بودند انتخاب شد و درجه بازتاب حکایات در این آثار، معلوم گشت.

اساس کار این رساله، بر ترجمه «ابوالمعالی» مصحح مرحوم «مینوی» قرار دارد و توالی داستانها نیز براساس آن آورده شده است. به همین دلیل، مقابل عنوان هر یک از داستانها، شماره صفحات کتاب آورده شده تا خواننده علاقه مند در رجوع به منبع اصلی، دچار مشکل نشود. همچنین حکایات خلاصه گشته تا اگر خواننده ای بدون مطالعه کتاب از این اثر استفاده کرد، بی نصیب نماند. لازم به ذکر است که شماره داستانها نیز بر اساس همین تصحیح است و حرف (آ) که در برخی از داستانها آمده، نشان دهنده داستانهای متداخل است.

تمام تلاش نگارنده در نگارش تحقیق، بر آن بود که تمامی آثار بزرگان فارسی، مورد مطالعه قرار گیرد. هرچند فقدان برخی از آنها در کتابخانه های منطقه، باعث کندی در مسیر کار می شد، اما با تمام مشکلات موجود، سعی بر آن بود، اثری از قلم نیفتد و در حد امکان تمام آثار مورد بررسی قرار گیرند. با تمام تلاش های صورت گرفته، در خصوص به بار نشستن این اثر، ادعایی مبنی بر جزئی پژوهی در تحقیقات انجام گرفته، وجود ندارد. زیرا ممکن است علی رغم دقت و اهمیتی که نگارنده در بررسی مبذول داشته، برخی موارد نیز از دید وی مستور مانده باشد.

راهنمایی ها و زحمات علمی این رساله، بر عهده استاد فرهیخته، جناب آقای دکتر «رحمان مشتاق مهر»، و مشاوره دلسوزانه آن بر عهده استاد دانشمند، جناب آقای دکتر «سعیدالله قره بگلو» بوده است. بنابراین بر خود وظیفه می دانم از تلاش ها، زحمات و دلسوزی های این بزرگواران صمیمانه سپاسگزاری کنم و برایشان آرزوی سلامتی و طول عمر از درگاه باری تعالی خواستار باشم. همچنین از محبت ها و لطف های مدیر گروه محترم گروه زبان و ادبیات فارسی، جناب آقای دکتر «احمد گلی» و نیز از مهربانی های جناب آقای دکتر «ناصر علیزاده» و دیگر اعضای محترم هیئت علمی در دانشگاه تربیت معلم آذربایجان نهایت تشکر را دارم. از دوستان و همراهان گرامی که در طول گردآوری و نگارش رساله همراه و پشتیبان نگارنده بوده اند، از صمیم دل سپاسگزارم و سعادت و موفقیت تمامی این عزیزان را خواهانم. بجاست یادآور شوم که اگر نواقص و عیوبی متوجه این تحقیق باشد، در نتیجه کوتاهی نگارنده آن، در بکارگیری پندها و آموزه های استادان ارجمند راهنما و مشاور است.

آذرشهر / رقیه رجبی قاضی کندی

بهار ۱۳۸۹